

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

КОЛОДЬКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.147

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Мороз Олексій Григорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої
школи

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Євтух Микола Борисович,
Академія педагогічних наук України, Академік-секретар відділення
педагогіки і психології вищої школи

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Редько Валерій Григорович,
Інститут педагогіки АПН України,
завідувач лабораторії навчання іноземних мов

Провідна установа Житомирський державний університет імені Івана Франка,
кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України,
м. Житомир

Захист відбудеться “17” листопада 2005 р. о 16³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий “15” жовтня 2005 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Г. Ярошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Україна початку XXI століття перебуває на етапі трансформації суспільного розвитку й радикальних перетворень у сфері освіти. Збільшення обсягу знань, якими має оволодіти майбутній фахівець іноземної мови за роки навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, підвищення вимог до рівня іншомовної й професійної підготовленості зумовлюють соціальну потребу всебічного й глибокого дослідження системи підготовки спеціалістів освітянської сфери, розкриття закономірностей і особливостей їхнього професійного становлення та врахування їх у навчально-виховному процесі вищої школи.

Українська педагогічна наука сформувала власні традиції в організації процесу навчання й виховання майбутніх спеціалістів з іноземної мови для загальноосвітньої школи. Водночас слід зазначити, що певна зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку іншомовної освіти у європейській та світовій спільнотах, суттєві зміни в житті країни, реформування українського суспільства значною мірою вплинули на характер і зміст професійної підготовки вчителів іноземної мови. У період оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства й реалізації актуальних завдань Державної національної програми „Освіта” („Україна XXI століття”), програми „Вчитель”, Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, основних положень загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, а також об’єктивний рівень професійної підготовленості майбутнього вчителя іноземної мови зумовлюють певним чином переглянути усталені погляди на процес підготовки майбутнього вчителя і визнати комунікативні та соціокультурні вміння пріоритетними професійно-педагогічними якостями. Усе це сприяє розв’язанню завдань реформування національної системи освіти та її поступовій інтеграції до європейського міжнародного освітнього простору. За умови трансформації українського суспільства і формування нової парадигми освіти – особистісно орієнтованого навчання основ наук підвищується роль іноземної мови як джерела знань про країну та світ і її статус як навчального предмета, головну мету якого визначає здатність студентів до міжкультурного спілкування, сформованість у них комунікативної компетенції та її важливого складника – соціокультурної компетенції, достатніх для здійснення міжкультурного спілкування засобами іноземної мови.

Одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов визнається формування у студентів соціокультурної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм. Тим самим сучасна концепція мовної освіти робить важливий акцент на необхідності не обмежувати вивчення іноземної мови її вербальним кодом, а формувати у

свідомості студента „картину світу”, притаманну носієві цієї мови як представникові певної культури й певного соціуму.

Питання про країнознавчий, лінгвокраїнознавчий та соціокультурний аспекти навчання іноземних мов, про зміст комунікативної компетенції знайшло теоретичне обґрунтування у працях багатьох учених (М.А.Аріян, Є.М.Верещагін, І.А.Воробйова, Н.І.Гез, М.Б.Євтух, І.О.Зимня, Н.Б.Ішханян, В.Г.Костомаров, О.О.Леонтьєв, Ю.І.Пассов, В.Г.Редько, В.В.Сафонова, Л.М.Смелякова, Г.Д.Томахін, В.М.Топалова, Р.Adler, D.Brown, Byram M., E.Hall, R.Lado та ін.).

В останні роки посилилась увага науковців до феномену соціокультурної компетенції як одного з важливих показників готовності особистості до міжкультурної комунікації. Ця проблема не є новою, однак у більшості наукових праць вона, здебільшого, розглядається у контексті навчання в початковій та основній школі (Н.І.Гез, О.О.Коломінова, З.В.Корнаєва, О.П.Первак, Ю.І.Пассов), а також у немовних та технічних вищих навчальних закладах (Н.Ф.Бориско, Н.Б.Ішханян, С.В.Козак, Т.В.Опанасенко, В.М.Топалова, Т.А.Третьякова). Вищим педагогічним навчальним закладам в цьому аспекті присвячено лише окремі роботи (Н.А.Ігнатенко, Р.П.Мільруд, Л.П.Рудакова).

У Програмі з англійської мови для університетів / інститутів чітко окреслено зміст освітньої галузі „Іноземна мова”, вихідні положення Програми, відповідно визначено й зміст соціокультурної компетенції як важливої змістової лінії у навчальному предметі „Англійська мова”. Натомість у чинних типових програмах і підручниках для педагогічних університетів такого спрямування на оволодіння студентами іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування чітко не визначається. Проте саме для студентів, майбутніх учителів іноземних мов, на наш погляд, існують найбільш сприятливі дидактико-методичні умови для формування соціокультурної компетенції з урахуванням їхніх вікових особливостей. У зв’язку з цим виявляється актуальним обґрунтування змісту соціокультурної компетенції як обов’язкової складової процесу навчання іноземної мови, визначення комплексу умов ефективного його формування у майбутніх учителів іноземних мов, впливу цього процесу на особистість студента. Все це сприятиме вдосконаленню навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах. Таким чином, соціальна і педагогічна значущість проблеми формування соціокультурної компетенції та необхідність визначення основних її характеристик і особливостей організації навчального процесу, який забезпечував би достатній рівень її сформованості у майбутніх учителів іноземних мов відповідно до основної мети навчання іноземної мови – підготовки до міжкультурної комунікації – зумовили актуальність дослідження та вибір теми „Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження

виконано в рамках комплексної колективної теми „Технології формування фахівця у вищому педагогічному навчальному закладі“, що розробляється на кафедрі педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Тему затверджено вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 8 від 26.02.2004 року) та погоджено на бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки й психології в Україні (протокол № 3 від 30.03.2004 року).

Об’єктом дослідження є процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов у системі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови, що забезпечують формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов як важливого компонента їхньої професійної компетентності.

Аналіз стану дослідженості проблеми і результати констатувального зрізу зумовили визначення **мети дослідження** – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови ефективного формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки у вищій школі (на матеріалі англійської мови).

Відповідно до цієї мети, а також даних емпіричних пошуків сформульовано **гіпотезу дослідження**: процес формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов буде успішним у разі дотримання таких умов: створення дидактичної моделі процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, яка передбачає комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціолінгвістичною компетенціями; застосування системного і комунікативно-діяльнісного підходів до процесу формування соціокультурної компетенції та використання доцільно відібраного навчального матеріалу; стимулювання творчої пізнавальної діяльності студентів; спрямування навчального процесу на міжкультурну комунікацію.

Для реалізації поставленої мети і перевірки висунутої гіпотези нами окреслені такі **завдання**:

- визначити ступінь розробленості досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній та лінгводидактичній науковій літературі;
- з’ясувати сутність поняття соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та її роль у системі навчання іноземних мов;
- розробити дидактичну модель формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови та експериментально перевірити її ефективність;
- визначити критерії та рівні сформованості соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Для розв'язання поставлених завдань визначені такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукової літератури з педагогіки, психології, психолінгвістики, мовознавства, методики навчання іноземних мов – для визначення сутності соціокультурної компетенції; аналіз педагогічного досвіду вищих педагогічних навчальних закладів з досліджуваної проблеми – для виявлення актуальних проблем наукового дослідження і його завдань; лінгводидактичний аналіз навчального матеріалу підручників і посібників з іноземної (англійської) мови для вищих педагогічних навчальних закладів – для визначення принципів дослідження; анкетування студентів і викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова з метою визначення сфер їхніх інтересів і мотивів вивчення іноземної мови і методів її викладання; педагогічне моделювання – для обґрунтування і розроблення дидактичної моделі соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов; констатувальний зріз для визначення рівня країнознавчих знань майбутніх учителів іноземних мов; формувальний експеримент з метою перевірки ефективності комплексу запропонованих педагогічних умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов; математичні методи обробки даних – для аналізу та інтерпретації результатів експерименту.

Методологічною основою дослідження є загальні положення теорії наукового пізнання, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ дійсності; аксіологічні концепції філософії освіти; положення про зв'язок мови, мовлення і мислення, їх визначальне місце й роль у розвитку особистості; психолого-педагогічна теорія засвоєння знань, формування умінь і навичок у процесі активної мовленнєвої діяльності; позиції системного та комунікативно-діяльнісного підходів до проектування й аналізу дидактичної моделі формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Теоретичну основу дослідження становлять:

положення філософії освіти (В.Андрущенко, І.Бех, І.Зязюн, В.Кремень); психологічної теорії діяльності (Л.Виготський, В.Давидов, Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн); теорії педагогічної діяльності (Н.Кузьміна, М.Євтух, В.Сластьонін); теорії формування комунікативної особистості педагога та її професійно-педагогічного становлення (О.Бодальов, В.Бондар, П.Гусак, А.Капська, А.Маркова, О.Мороз, Г.Падалка); психологічні концепції сприймання й розуміння іншомовного тексту (І.Зимня, А.Бердичівський, З.Кличникова); лінгвокультурознавчі концепції навчання іноземної мови (І.Бім, Є.Верещагін, В.Костомаров, Г.Китайгородська, Ю.Пассов, В.Сафонова, В.Скалкін, Г.Томахін, Н.Шумарова).

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилась упродовж 1996–2003 рр. у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (факультет іноземної філології), Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка

(філологічний факультет). До участі в експерименті було залучено 553 студенти, 28 викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Організація та етапи дослідження. Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилось у три етапи протягом 1996-2003 рр.

Аналітико-констатувальний етап (1996-1998 рр.) був пошуковим і пов'язаний з оформленням задуму і початкових концептуальних припущень дослідження на основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду роботи викладачів іноземної мови щодо формування країнознавчих, лінгвокраїнознавчих, та соціолінгвістичних знань, умінь і навичок майбутніх учителів іноземних мов. Одночасно вивчався й узагальнювався досвід навчання іншомовного мовлення та рівень сформованості соціокультурної компетенції студентів; проводився констатувальний експеримент.

Формувальний етап (1998-2002 рр.) присвячено експериментальній роботі, у процесі якої розроблялись й апробувались ідеї системного та комунікативно-діяльнісного підходів до вирішення проблеми формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, перевірки гіпотези, концептуальних положень, створення дидактичної моделі соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов та педагогічних умов формування цієї компетенції, визначення їхньої ефективності у формувальному експерименті; здійснювався аналіз проміжних результатів контрольних зрізів.

На завершально-узагальнювальному етапі (2002-2003 рр.) проводилася статистична обробка результатів формувального експерименту, формулювання висновків, визначалися критерії і показники ефективності експериментального навчання, здійснювалася систематизація й обробка емпіричних даних, узагальнення підсумків дослідження, літературне оформлення дисертації.

Наукова новизна полягає:

- у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищому педагогічному навчальному закладі та розробці дидактичної моделі з їх дотриманням;

- в уточненні і конкретизації сутності понять „компетенція”, „компетентність”, „соціокультурна компетенція майбутніх учителів іноземних мов” відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та комунікативного методу навчання іноземних мов;

- у подальшому розвитку теорії та методики професійно-спрямованого навчання майбутніх учителів іноземних мов з використанням комплексу способів, засобів та прийомів, які забезпечують формування соціокультурної компетенції як важливого компонента професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробленні принципів побудови та у

визначенні педагогічних умов ефективного функціонування дидактичної моделі формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови; у збагаченні понятійного апарату теорії професійної освіти поняттям „соціокультурна компетенція майбутніх учителів іноземних мов”.

Результати дослідження мають значення для розуміння закономірностей розвитку історико-педагогічного процесу, пов'язаного зі становленням та удосконаленням системи професійної освіти в галузі іноземних мов, творчого використання педагогічної спадщини у розв'язанні актуальних завдань сучасного освітнього процесу в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропонована в роботі модель процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов дозволить оптимізувати навчання іноземної мови, посилити його практичне спрямування, створити необхідні психолого-педагогічні умови для формування у студентів соціокультурної компетенції як важливого компонента професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Окрім того, практичне значення має спеціально розроблений курс з вивчення країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціокультурної інформації про Велику Британію, застосування якого на заняттях з англійської мови звільнить час для залучення додаткової інформації соціокультурного спрямування, допоможе активізувати самостійну та творчу роботу студентів, чим раціоналізує навчальний процес.

Вірогідність і надійність отриманих результатів дослідження підтверджується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; комплексним розглядом проблеми; застосуванням системи наукових методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету, меті та завданням; кількісним і якісним аналізом результатів; репрезентативністю вибірки і статистичною значущістю емпіричних даних, які забезпечують логічність, обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків; позитивними наслідками експериментальної роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювались на Всеукраїнській науково-практичній конференції „Інноваційні підходи до підготовки вчителів англійської мови” (Київ, 2000); науковій конференції молодих учених НПУ імені М.П.Драгоманова: “Особливості професійної підготовки вчителя гуманітарного профілю” (Київ, 2003); на Перших міжнародних драгоманівських читаннях (Київ, 2003); у доповідях на звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (1998-2002 рр.), обговорювались на наукових і методичних семінарах в НПУ імені М.П.Драгоманова, засіданнях кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова з проблем професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, на семінарах для вчителів загальноосвітніх шкіл.

Впровадження результатів дослідження в практику здійснювалося в таких формах: публікації у фаховій педагогічній пресі, доповіді та виступи на наукових конференціях.

Теоретичні висновки та практичні матеріали наукового дослідження впроваджувались у практику викладання англійської мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/1864 від 13.07.05), Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (довідка № 0363/01-37/28 від 27.01.05), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 368/01 від 28.04.05), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (довідка № 62 від 02.02.05), Українсько-Американському гуманітарному інституті „Вісконсінський міжнародний університет в Україні” (довідка № 17-03/05-1 від 17.03.05).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 7 одноосібних публікаціях автора, у тому числі: 6 статей у фахових виданнях, 1 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та шести додатків. Повний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з них 188 – основного тексту, список використаних джерел (335 найменувань) на 25 сторінках і 6 додатків – на 33 сторінках. У роботі вміщено 7 схем, 4 рисунки, 14 таблиць, 4 діаграми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, сформульовано об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, розкрито його методологічні та теоретичні засади, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відображено апробацію і впровадження здобутих результатів.

У першому розділі **„Теоретичні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства”** розкрито інтерпарадигмальний вимір (філософський, педагогічний, психологічний, соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний) поняття соціокультурної компетенції, критично проаналізовано дефініції в сучасній педагогічній та методичній думці, визначено зміст і структуру соціокультурної компетенції в підготовці майбутніх учителів іноземних мов.

У дослідженні подано особливості нової концепції освіти, коли за основну мету вищої школи ставиться виховання й навчання людини, здатної до культурного творіння й продуктивного діалогу з соціумом (А.І.Арнольдov, Н.І.Гез, Л.Г.Іюнін, Ю.І.Пассов, Е.В.Соколов, О.Є.Чучин-Русов). А це зумовило пошук шляхів ефективного розв’язання проблеми сучасної парадигми освіти – „навчання протягом життя”, спрямованої на підготовку вчителя з широким спектром професійних

педагогічних компетенцій, у тому числі **соціокультурної компетенції** як важливого компонента професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Педагогічні спостереження, матеріали констатувального експерименту засвідчили, що саме соціокультурна компетенція характеризує процес саморозвитку особистості людини, в основу якого покладено, з одного боку, здатність індивіда до акумуляції знань, а з іншого, – вміння і навички аналізувати соціокультурні явища, розуміти й пояснювати їх, проводити аналогії й асоціації між різними сферами знання.

Зміст і структура соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов визначається нами через такі критерії навчальних цілей і завдань, як мобільність знань, сформованість умінь і навичок застосовувати теоретичний матеріал на практиці (гнучкість) та критичність мислення. Нами з'ясовано, що за критерієм мобільності знання наповнюють переважно інформаційні компоненти: глибина запам'ятовування, розпізнавання, відтворення, розуміння, пошук інформації.

Доведено, що гнучкість навчально-пізнавальної діяльності передбачає сформованість у студентів умінь застосовувати теоретичний матеріал на практиці, здійснювати міжпредметні зв'язки, використовувати інтелектуальні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також вибирати найраціональніший у певних умовах метод розв'язання завдань.

Рівень розвитку у студентів критичного мислення визначається за їхніми умінями оцінювати, знаходити помилки, критикувати, контролювати свою навчально-пізнавальну діяльність, прогнозувати, наводити контраргументи.

Відповідно до проведеного нами анкетування студентів 4-5 курсів НПУ імені М.П.Драгоманова і Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка 80% майбутніх учителів виявили бажання на заняттях з іноземної мови дізнатися більше про країну, мова якої вивчається, 71% – про життя студентів за кордоном, 61% – про традиції та особливості побуту, 41% – про політику та історію країни. За умови актуалізації суб'єктом учіння власних особистісних установок, прагнення до іншомовного спілкування може бути досягнута успішна реалізація такої важливої мети навчання іноземної мови, як розвиток здатності майбутніх учителів іноземних мов до міжкультурної комунікації.

У дослідженні ми виходили з тези про спілкування як комунікативно-пізнавальний процес, оскільки тільки така позиція, на наш погляд, має набувати пріоритету у практиці навчання іноземних мов на основі системного та комунікативно-діяльнісного підходів. Багатомірність спілкування як процесу виступає одночасно способом і засобом навчання, що значно розширює можливості предмета „Іноземна мова” у вищих педагогічних навчальних закладах. Спілкування як складовий компонент взаємодії може бути керованим через навчання шляхом формування умінь і навичок оперування пізнавальними та мовленнєвими елементами комунікативної діяльності.

До аналізу соціокультурної компетенції ми застосували системний підхід і, відповідно, розглядаємо її як своєрідну цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а саме:

– *країнознавча компетенція* – знання про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї;

– *лінгвокраїнознавча компетенція* – здатність сприймати мову в її культурноносній функції, з національно-культурними особливостями. Включає знання мовних одиниць, у тому числі з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій;

– *соціолінгвістична компетенція* – знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів.

Важливою умовою процесу формування соціокультурної компетенції є забезпечення студентів не тільки знаннями, але й формування в них відповідних умінь і навичок використовувати набуті знання у практичній діяльності.

Усі компоненти соціокультурної компетенції взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів і оволодіння ними має відбуватися комплексно. Якщо контекст культури передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія, то соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається. Відтак соціокультурна компетенція є вмінням людини усвідомлено враховувати знання соціального і культурного контекстів країни у процесі іншомовного спілкування.

Нами визначена структура соціокультурної компетенції як інтегративного утворення (рис. 1).

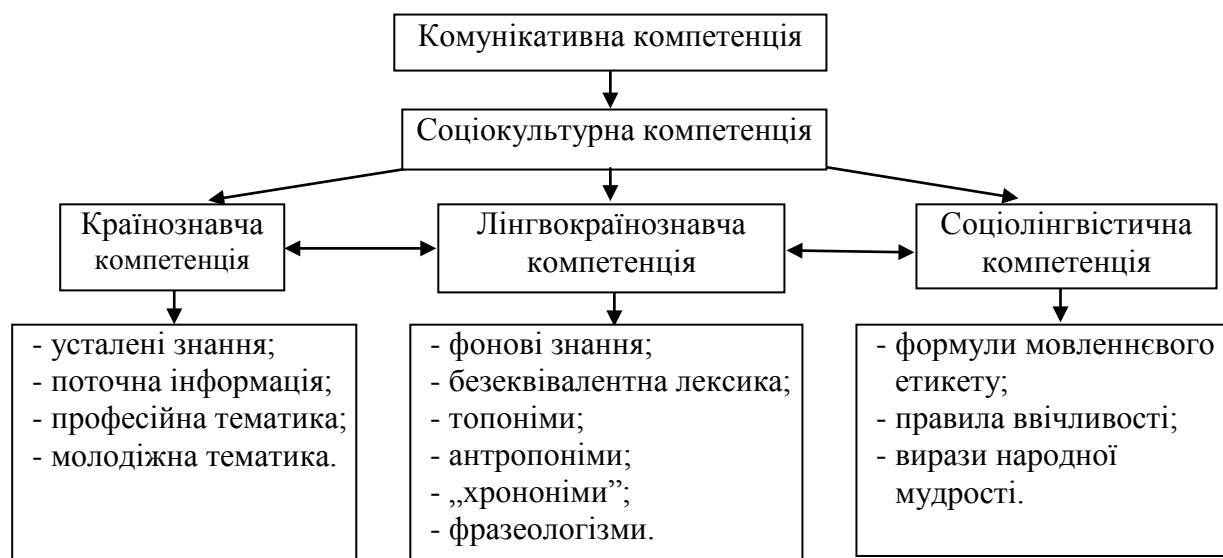

Рис. 1. Структура соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов

В основу структури соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов нами покладено принцип інтеграції змісту соціокультурної компетенції: знань (країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні); умінь і навичок застосовувати ці знання. А відтак, під соціокультурною компетенцією майбутнього вчителя іноземних мов розуміється інтегративна властивість особистості, що виражається в гармонії країнознавчої, лінгвокраїнознавчої, соціолінгвістичної компетенцій, які дозволяють індивідові розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, орієнтуватись у традиціях, реаліях, звичаях, духовних цінностях не лише свого народу, але й інших націй, уміти спілкуватись іноземною мовою в сучасному світі, оперуючи культурними поняттями й реаліями різних народів.

Другий розділ „**Визначення й обґрунтування педагогічних умов і засобів формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов**” присвячено психолого-педагогічній характеристиці умов і засобів ефективного формування соціокультурної компетенції студентів.

Під педагогічними умовами формування соціокультурної компетенції розуміється сукупність дій, спрямованих на поетапне моделювання й ефективне функціонування процесу становлення й розвитку певного рівня такої компетенції.

Спираючись на теоретичні положення досліджуваної проблеми та враховуючи власний досвід, у роботі визначено комплекс педагогічних умов, спрямованих на поетапне моделювання й ефективне формування соціокультурної компетенції, а саме:

1) формування та розвиток соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов буде здійснюватися на основі дидактичної моделі, яка передбачає комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціолінгвістичною компетенціями;

2) навчання буде відбуватися на основі доцільно відібраного матеріалу з використанням системного підходу до процесу формування соціокультурної компетенції;

3) навчання буде проводитися з урахуванням творчої діяльності студентів, що стимулює їхній пізнавальний інтерес і забезпечує цілісність знань під час вивчення іноземної мови; на заняттях будуть створені ситуації успіху шляхом інтеграції навчального змісту на основі міжпредметних зв'язків; буде широко використовуватися колективна комунікативна діяльність майбутніх учителів іноземних мов;

4) у навчальному процесі будуть широко використовуватись комунікативні ситуації як пріоритетні засоби формування соціокультурної компетенції у різних формах спілкування;

5) ефективне формування соціокультурної компетенції буде можливе у разі використання спеціально підготовленого курсу, до змісту якого входять спеціально відібрані тематичні тексти та вправи і завдання до них, також ілюстративний аудіовізуальний матеріал;

б) навчальний процес буде спрямований на міжкультурну комунікацію, на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних ситуаціях.

Комплекс умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов передбачав визначення засобів навчання, за допомогою яких ці умови будуть ефективно реалізовуватися на заняттях з іноземної мови. Вибір засобів навчання ґрунтується на професійній компетенції викладача дидактично доцільно обрати відповідний спосіб навчання студентів іноземної мови (індивідуальний, парний, груповий) та адекватні засоби такого навчання (вербальні, аудіовізуальні, програмовані, мультимедійні), зокрема:

1) комп'ютерні та навчальні програми, Інтернет ресурси, CD-диски та інтерактивне телебачення;

2) дидактичну гру й комплекс творчих завдань.

Окрім того, для забезпечення ефективності навчального процесу нами підготовлено спецкурс "Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов", який як інформаційний засіб покликаний сприяти раціоналізації та оптимізації навчання.

У процесі формування соціокультурної компетенції для підвищення мотивації навчання, стимулювання ініціативи й творчого мислення, формування комунікативних й соціокультурних умінь важливого значення ми надаємо дидактичній грі. Вона виконує дві мети: навчальну і виховну. Такі її функції зумовлені як метою навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, так і особливостями гри як засобу формування соціокультурної компетенції.

Було доведено, що дидактична гра стала ефективним засобом підвищення мотивації навчання й формування комунікативних умінь і навичок, стимулювала ініціативу і творчість мислення студентів, сприяла їх зацікавленню соціокультурною інформацією.

Важливим засобом формування соціокультурної компетенції став розроблений спецкурс „Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”. Він розрахований на 48 академічних годин для студентів IV-V курсів філологічних факультетів. Курс базується на таких загальнодидактичних та особливих принципах: розвивального та виховуючого навчання, науковості, наочності, системності, інформаційної достатності, компарації культур. Матеріал для спецкурсу добирався за ситуативно-тематичним принципом. Сегментизація кожної тематичної групи подавалась у вигляді зв'язного тексту з примітками й коментарями.

Зважаючи на умови та потреби сучасної освіти, останні досягнення науки і техніки, у дослідженні було теоретично обґрунтовано і практично перевірено ефективність використання інноваційних технологій навчання, можливості застосування Інтернету у вивченні іноземної мови, у ході якого дійшли висновків, що комп'ютерні технології є сучасним потужним засобом впливу на інтереси студентів, розвитку культури їхнього спілкування, і їх доцільно використовувати під час вивчення іноземної мови.

Перевірка матеріалів спецкурсу в навчальному процесі засвідчила, що їх використання як додаток до країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної інформації, вміщеної у змісті підручників, вплинуло на ефективність процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, на рівень сформованості відповідних знань, умінь і навичок, а також сприяло посиленню навчальної, виховної та гуманістичної ролі процесу навчання іноземної мови.

У третьому розділі **„Експериментальна перевірка педагогічних умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”** визначається мета і завдання експериментальної роботи з характеристикою учасників експерименту, здійснюється статистичний та якісний аналіз результатів експериментальної роботи, обґрунтовуються висновки й результати дослідження відповідно до висунутої гіпотези, окреслюються перспективи подальшої розробки цієї проблеми.

Експериментальна перевірка умов ефективного формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки у вищій школі здійснювалася на заняттях англійської мови в 2000-2001, 2001-2002 та 2002-2003 навчальних роках на IV-V курсах факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Всього в експерименті брало участь 553 студенти. Експериментальні заняття проводили як викладачі англійської мови, так і експериментатор (автор дослідження), але за різними методиками.

Для організації експериментального навчання було обрано дві експериментальні та дві контрольні групи за такими показниками: 1) виявлено, що контрольні та експериментальні групи суттєво не відрізняються одна від одної за рівнем сформованості комунікативної компетенції; 2) експеримент не суперечив програмі, а, навпаки, органічно з нею поєднувався та доповнював її; 3) на заняттях використовувалися чинні підручники; 4) контроль за рівнем сформованих мовленнєвих і соціокультурних умінь і навичок здійснювався за допомогою спеціально розроблених завдань, у тому числі тестів.

Викладачі під час планування занять в експериментальних групах користувалися змістом запропонованого нами спецкурсу „Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”.

Були визначені такі показники ефективності навчання в експериментальній і контрольній групах: обсяг, глибина розуміння й оперативність знань студентів; уміння застосовувати набуті знання на практиці; уміння оцінити результати власної діяльності.

Правильність визначення рівня соціокультурної компетенції перевірялася й уточнювалася за допомогою прасиметричних методів (діагностика контрольних завдань, письмових робіт, творчих завдань, усних відповідей студентів).

Процес експериментальної роботи складався з трьох етапів: аналітико-констатувального, формувального і завершально-узагальнювального.

Результати аналітико-констатувального етапу формувального експерименту дозволили визначити стан соціокультурної компетенції студентів факультету іноземної філології.

Вивчення вихідного стану соціокультурної компетенції студентів експериментальної групи здійснювалося за допомогою методів діагностики, які дозволили визначити рівні сформованості соціокультурної компетенції студентів: репродуктивний, продуктивно-перетворювальний, творчий (див. рис. 2).

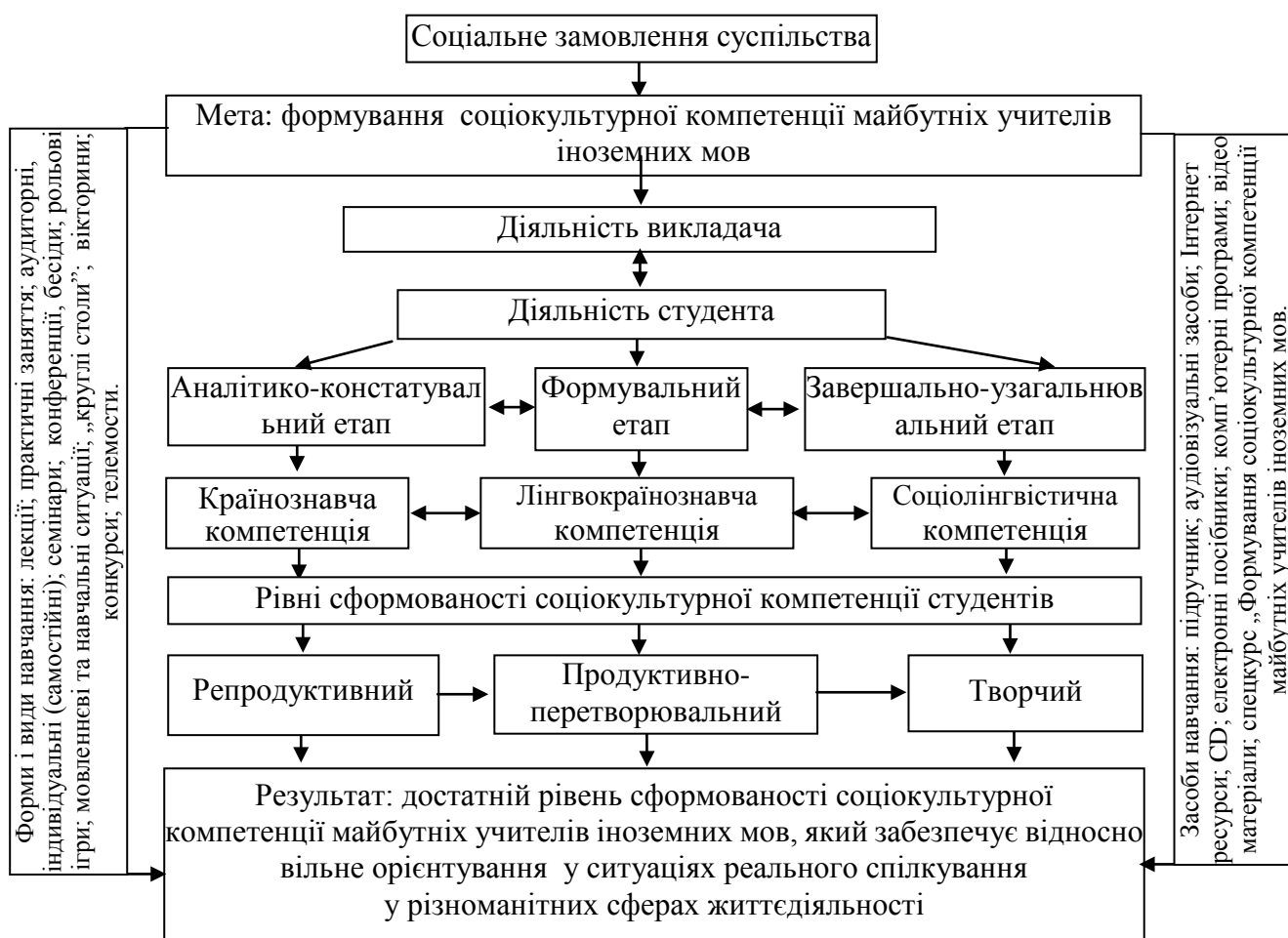

Рис. 2. Дидактична модель процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов

Репродуктивний рівень характеризується низьким рівнем знань студентів країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної інформації, слабо вираженим пізнавальним інтересом, невмінням використовувати знання в мовленнєвих ситуаціях. У них недостатньо розвинений словниковий запас, уміння правильно конструювати мовлення.

Продуктивно-перетворювальний рівень має особливості практичного спрямування

мовлення студентів й набутих соціокультурних знань, умінь і навичок у комунікативно-мовленнєвих цілях; активності, творчості та оригінальності як засобу особистісного й професійного збагачення іноземної мови; самостійного вибору найбільш оптимальних засобів спілкування. Студенти, віднесені до цього рівня, достатньо володіють мовним матеріалом країнознавчого, лінгвокраїнознавчого та соціолінгвістичного мінімуму та умінням усвідомлювати зміст отриманої інформації.

Творчий рівень відзначений націленістю студентів на досягнення високих результатів у навчанні іншомовного мовлення, завдяки широкій поінформованості, ерудиції й системності знань з іноземної мови та культури носія-мови, високим рівнем рефлексії, критичності; швидким розв'язанням проблемних ситуацій, навчально-пізнавальних завдань соціокультурного змісту, гнучкості оперування знаннями у ситуаціях мовлення, умінням застосовувати здобуті знання на практиці.

Аналіз рівнів соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов вже на першому етапі формувального експерименту показав, що кількість студентів з репродуктивним рівнем у процентному співвідношенні від загальної кількості експериментальної групи зменшилася з 61,5% до 48% в (ЕГ-1) та з 59,6% до 48% в (ЕГ-2), з репродуктивно-перетворювальним – до 39,5% (ЕГ-1), до 39% (ЕГ-2). Відбулося збільшення кількості студентів із творчим рівнем до 12,5% (ЕГ-1) і до 13% (ЕГ-2).

Якісний аналіз стану сформованості соціокультурної компетенції засвідчив тенденцію до збільшення кількості студентів із творчим рівнем. У контрольних групах такої динаміки майже не виявлено.

Робота на другому етапі формувального експерименту проводилася на практичних мовних заняттях і в процесі викладання спецкурсу „Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”. Перевірялась ефективність запропонованого комплексу педагогічних умов для формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов (див. с. 9-10).

На третьому завершально-узагальнювальному етапі формувального експерименту було зафіксовано, що соціокультурна компетенція як показник професійного рівня майбутнього вчителя іноземних мов у своєму розвитку трансформувалась у нову форму і виявилась у націленості на самоактуалізацію та активну творчу позицію, яка відображує зміни рівнів соціокультурної компетенції студентів експериментальних та контрольних груп (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка рівнів сформованості соціокультурної компетенції
майбутніх учителів іноземних мов**

Група	Кількість студентів	Етапи формувального експерименту											
		Початок експерименту			I етап			II етап			Кінцевий результат		
		I зріз			II зріз			III зріз			IV зріз		
		Рівні			Рівні			Рівні			Рівні		
		Репродуктивний, %	Продуктивно-перетворювальний, %	Творчий, %	Репродуктивний, %	Продуктивно-перетворювальний, %	Творчий, %	Репродуктивний, %	Продуктивно-перетворювальний, %	Творчий, %	Репродуктивний, %	Продуктивно-перетворювальний, %	Творчий, %
КГ-1	23	64,5	33,3	2,2	55	39,5	5,5	50,5	43	6,5	47,5	45	7,5
КГ-2	22	62,6	35,8	1,6	55,5	40	4,5	50,7	44	5,3	47	46,1	6,9
ЕГ-1	21	61,5	35,7	2,8	48	39,5	12,5	31	50	19	13,5	57	29,5
ЕГ-2	23	59,6	37,9	2,5	48	39	13	30,5	51,5	18	11	58	31

З метою з'ясування динаміки змін у рівні країнознавчих, лінгвокраїнознавчих і соціолінгвістичних знань студентів експериментальних груп на проміжному етапі (наприкінці IV курсу) проводився констатувальний зріз. Отримані дані дозволили зробити висновки про те, що впровадження у навчальний процес з іноземної мови прогнозованої моделі, педагогічних умов, які забезпечують ефективне її функціонування, та спецкурсу сформувало істотно вищий рівень соціокультурних знань студентів IV курсу. Значно зросла кількість повних і правильних відповідей (29,5% проти 8% за результатами попереднього констатувального зрізу) і зменшилася кількість задовільних відповідей (відповідно 12% і 31%). Студенти експериментальних груп оволоділи не лише країнознавчою інформацією енциклопедичного характеру про Велику Британію, але набули власне соціокультурних знань, а також умінь застосовувати їх у відповідних комунікативних ситуаціях.

В експериментальних групах більшість тем спілкування, передбачених програмою, пропонувалася студентам у формі проблемних запитань для обговорення та дискусії, що відповідало завданням особистісно орієнтованого навчання та ефективного формування соціокультурної компетенції. Така організація змісту спілкування на заняттях з іноземної мови вимагала активного введення у навчальний процес інтерактивних форм діяльності, близьких до

реальної комунікації. Все це сприяло експериментальній перевірці валідності прогнозованих педагогічних умов. На завершення формувального експерименту з метою перевірки ефективності педагогічних умов в експериментальних і контрольних групах студентів V курсу було проведено підсумкову контрольну роботу в письмовій формі, що дозволило точніше оцінити знання та вміння кожного студента.

Внаслідок порівняльного та кількісного аналізу результатів контрольної роботи в експериментальних і контрольних групах було виявлено значну перевагу творчого і продуктивно-перетворювального рівнів сформованості соціокультурної компетенції студентів експериментальних груп (ЕГ-1 – 86,5%, ЕГ-2 – 89%) і який характеризується як достатній, тоді як у контрольних групах такий рівень виявився лише у КГ-1 – 52,5%, КГ-2 – 53%.

Результати формувального експерименту підтвердили правомірність основної гіпотези дослідження та визначених педагогічних умов і засобів формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов. Застосування системного та комунікативно-діяльнісного підходів побудови моделі дозволило описати основні характеристики процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у структурно-функціональній єдності під час навчання іноземних мов.

Обробка даних моніторингу усього експерименту засвідчила позитивний вплив експерименту на підвищення інтересу до іншомовної культури, кількісне й якісне збагачення студентів соціокультурними знаннями, уміннями і навичками, досвідом, цінностями, здобутими у процесі навчання.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, яке одержало експериментальне підтвердження, що дало підстави до таких висновків.

1. Вивчення та узагальнення науково-педагогічної літератури, нормативних документів про вищу освіту в Україні, сучасних тенденцій у навчанні іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах, власна практика викладацької діяльності виявили недостатню теоретичну і практичну розробленість проблеми соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вітчизняній науці.

2. Теоретичний аналіз змісту і моделей формування комунікативної компетенції дозволив виділити соціокультурну компетенцію майбутніх учителів іноземних мов в окремий компонент комунікативної компетенції та розглядати її як цілісну систему, до складу якої входять країнознавча компетенція, лінгвокраїнознавча компетенція, соціолінгвістична компетенція, взаємопов'язані та взаємообумовлені метою й завданнями реального спілкування з носіями мови.

Вони характеризуються трьома рівнями сформованості: репродуктивним, продуктивно-перетворювальним та творчим. Відповідно було виявлено три групи студентів з цими рівнями сформованості.

3. Визначення змісту та ролі всіх компонентів соціокультурної компетенції у системі навчання іноземної мови на основі комунікативно-діяльнісного підходу вмотивувало її структуру: соціокультурна компетенція – це інтегративне утворення, яке включає: країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, вміння та навички співвідносити мовні засоби з метою та умовами спілкування; вміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання.

4. Трактування соціокультурної компетенції як системи дозволило представити процес формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вигляді дидактичної моделі, що дало можливість описати основні властивості цього процесу в структурно-функціональній єдності. У дослідженні створено модель процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов через систему взаємозалежних між собою етапів.

Запропонована модель розглядається як інваріантна, як, така, що може бути використана у навчанні будь-якої іноземної мови. У дисертаційному дослідженні вона конкретизувалася на матеріалі навчального процесу з англійської мови.

Ефективне функціонування дидактичної моделі забезпечується визначеними у процесі дослідження, обґрунтованими й експериментально перевіреними педагогічними умовами: формування та розвиток соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на основі дидактичної моделі, яка передбачала комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціолінгвістичною компетенціями; навчання відбувалося на основі доцільно відібраного матеріалу з використанням системного та комунікативно-діяльнісного підходів до процесу формування соціокультурної компетенції; навчання проводилось з урахуванням творчої діяльності студентів, що стимулювала їхній пізнавальний інтерес і забезпечувала цілісність знань під час вивчення іноземної мови; на заняттях створювались ситуації успіху шляхом інтеграції навчального змісту на основі міжпредметних зв'язків; широко використовувалась колективна комунікативна діяльність майбутніх учителів іноземних мов та комунікативні ситуації як пріоритетні засоби формування соціокультурної компетенції у різних формах спілкування; ефективно використовувався спеціально підготовлений курс, до змісту якого входять доцільно відібрані тематичні тексти та вправи і завдання до них, а також ілюстративний аудіовізуальний матеріал; навчальний процес був спрямований на міжкультурну комунікацію, на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних

ситуаціях.

5. Важливим чинником соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов нами визначена є її інтегративність, одним із проявів якої виступає дидактична орієнтація на міжпредметні зв'язки іноземної мови з іншими навчальними предметами.

6. Змодельований зміст процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов розглядається як когнітивний, творчий, відкритий та особистісно зорієнтований і спрямовується на розвиток у студентів системи усталених знань про країну та народ, мова якого вивчається, та національно-культурних особливостей та реалій країни; системи мовленнєвих і комунікативних умінь і навичок практичного володіння мовою; вміння співвідносити свою культуру з культурою іншої країни; вміння бачити спільне і відмінне у цих культурах, у світосприйнятті їх носіїв, у системах норм, правил щодо різноманітних життєвих ситуацій.

Відповідно до результатів дослідження було розроблено й перевірено ефективність змісту програми спецкурсу „Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”.

7. Експериментальна перевірка педагогічних умов ефективного функціонування запропонованої моделі засвідчила достатній рівень соціокультурних знань, умінь і навичок студентів, майбутніх учителів іноземних мов, для забезпечення їхньої педагогічної діяльності необхідним досвідом проведення процесу навчання іноземної мови їхніх майбутніх учнів як діалогу культур у різномовному і багатонаціональному світовому середовищі. У студентів експериментальних груп було зафіксовано вищі показники сформованості соціокультурних умінь і навичок використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування, інтерпретувати автентичні художні матеріали й мовленнєві ситуації, варіювати модель і стиль мовленнєвої поведінки з урахуванням соціокультурних і комунікативних чинників спілкування.

Результати дослідження підтвердили його гіпотезу і дозволили досягти визначених мети і завдань.

Водночас запропонована робота не вичерпує всіх питань досліджуваної проблеми і, на наш погляд, має теоретичні й практичні перспективи її розв'язання, що полягають у перегляді у навчальних програмах змісту сфер і тем спілкування та створенні соціокультурних коментарів і глосаріїв до підручників з іноземних мов для кожного курсу, включення до підручників більше автентичних різножанрових текстів соціокультурного спрямування; активізації у навчальному процесі міжпредметних зв'язків іноземної мови з іншими навчальними предметами з метою актуалізації лінгвосоціокультурної інформації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Колодько Т.М. Іншомовна соціокультурна компетенція у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – К. – 2003. – Вип. 3-4. – С. 153-158.

2. Колодько Т.М. Теоретичні аспекти формування іншомовної соціокультурної компетенції майбутнього вчителя // Соціалізація особистості: Зб. наук. праць. – Т. 21. – К.: Логос, 2003. – С. 132-140.

3. Колодько Т.Н. Формирование иноязычной социокультурной компетенции студентов педагогического вуза в процессе обучения // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. праць. – К.: Знання України, 2004. – С. 325-332.

4. Колодько Т.М. Методика формування іншомовної соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови. – Науковий часопис. – Серія № 5. – Педагогічні науки: Реалії та перспективи. – К.: НПУ, 2004. – Вип. 2. – С. 164-171.

5. Колодько Т.М. Педагогічні умови ефективного формування соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови // Наукові записки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 2004. – Вип. 57. – С. 54-63.

6. Колодько Т.М. Комп'ютерні технології у формуванні іншомовної соціокультурної компетенції студентів // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. праць. – К.: Знання України, 2005. – С. 337-342.

7. Колодько Т.М. До питання формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів // Матеріали міжнародного наук.-практ. конференції НПУ імені М.П.Драгоманова „Підготовка вчителя початкових класів в умовах нової парадигми освіти”. – Київ: НПУ, 2004. – С. 124-126.

АНОТАЦІЇ

Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних у вищих педагогічних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, Київ, 2005.

Дисертація присвячена теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці умов формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки у вищій школі на основі системного і комунікативно-діяльнісного підходів.

У результаті дослідження визначено структуру соціокультурної компетенції майбутнього вчителя, що складається з єдності трьох компонентів і відповідних їм країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної компетенцій. Розроблено рівні, критерії та показники сформованості соціокультурної компетенції, вироблено комплекс способів, засобів та прийомів її

формування.

З'ясовано комплекс педагогічних умов, які впливають на успішність процесу формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов вищих педагогічних навчальних закладів та експериментально перевірено їх ефективність.

Розроблено й апробовано програму спецкурсу “Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов”.

Ключові слова: комунікативна компетенція, соціокультурна компетенція, педагогічні умови, професійна підготовка, системний та комунікативно-діяльнісний підходи, вищий педагогічний навчальний заклад.

Колодько Т.Н. Формирование социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков в высших педагогических учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2005.

Диссертационное исследование посвящено теоретическому обоснованию и экспериментальной апробации условий формирования социокультурной компетенции студентов в процессе профессиональной подготовки в высшей школе на основе системного и коммуникативно-деятельностного подходов.

В диссертации под социокультурной компетенцией будущих учителей иностранных языков понимается интегративное образование, состоящее из страноведческих, лингвострановедческих и социолингвистических знаний, умений и навыков соотносить языковые средства с целями и условиями общения; умение организовать общение в соответствии с социальными нормами поведения носителей языка.

Доказано, что процесс формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков ориентирован: 1) на развитие способностей в межкультурном диалоге; 2) на овладение коммуникативными умениями и навыками использовать языки (родной, иностранные) как средство межкультурного общения; 3) на знание норм межкультурного электронного общения; 4) на интегративный подход к изучению родного и иностранного языков и культур; 5) на развитие умений интерпретировать аутентичные материалы культуры и ситуации коммуникативного взаимодействия в культурно разных и культурно подобных языковых условиях; 6) на развитие умений варьировать модель и стиль поведения с учетом социокультурных и коммуникативных факторов общения.

В работе определены основные критерии сформированности социокультурной компетенции

будущих учителей иностранных языков. Основными способами формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков являются: 1) иностранный язык как составная часть иноязычной культуры; 2) интерактивные виды современных информационных и компьютерных технологий (компьютерные и учебные программы, Интернет и интерактивное телевидение, гипертекст и т.п.); 3) учебные игры и комплекс творческих заданий.

В исследовании создана дидактическая модель процесса формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка с помощью системы взаимозависимых этапов.

Разработан комплекс педагогических условий, влияющих на успешность процесса формирования социокультурной компетенции студентов высших педагогических учебных заведений, и экспериментально проверена их эффективность. К ним относятся: формирование и развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков на основе дидактической модели; целесообразный отбор учебного материала; организация обучения с учетом творческой деятельности, стимулирующей познавательный интерес и целостность знаний студентов; создание на занятиях ситуаций успеха на основе межпредметных связей; коллективная коммуникативная деятельность будущих учителей иностранного языка; использование коммуникативных ситуаций как приоритетных способов формирования социокультурной компетенции в различных формах общения; использование в обучении спецкурса, специальных текстов и упражнений, а также иллюстративного аудиовизуального материала; направленность учебного процесса на межкультурную коммуникацию, на задания реального общения с носителями языка.

В результате исследования определена структура социокультурной компетенции будущего учителя иностранного языка, которая состоит из единства трех компонентов и соответствующих им страноведческой, лингвострановедческой и социолингвистической компетенций. Разработаны уровни и показатели сформированности социокультурной компетенции, выработан комплекс способов, средств и приемов ее формирования.

Разработана и экспериментально проверена программа спецкурса „Формирование социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков”.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, социокультурная компетенция, педагогические условия, профессиональная подготовка, системный и коммуникативно-деятельностный подходы, высшее педагогическое учебное заведение.

Kolodko T.M. The formation of social-cultural competence of future foreign language teachers in high pedagogical educational institutions. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogics in speciality 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – National M.P.Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2005.

The dissertation presents theoretical substantiation and experimental approbation of the formation of the foreign language social-cultural competence of future foreign language teachers in the process of professional training in high school on the bases of systematic and communicative way of teaching.

In result of research the structure of the foreign language social-cultural competence of the future teacher is defined, that consists of unity of three components and corresponding to area knowledge competence, lingua area knowledge competence and sociolinguistic competence. The levels, criteria and parameters of shaping the foreign language social-cultural competence are worked out as well as the complex of methods, means and ways of its formation.

The pedagogical conditions that influence the success of the process of formation of the foreign language social-cultural competence of the students of high pedagogical educational institutions according to the way they study foreign language was experimentally proved that these special conditions work.

The programme of special course “The Formation of foreign language social-cultural competence of the future teachers” is worked out and tested.

Key words: communicative competence, social-cultural competence, pedagogical conditions, professional training, systemic and communicative way of teaching, high pedagogical educational institution.